

Srećko Horvat i Igor Štiks

DOBRODOŠLI U PUSTINJU TRANZICIJE! POSTSOCIJALIZAM, EVROPSKA UNIJA I NOVA LEVICA NA BALKANU

U senci trenutnih političkih promena na Bliskom istoku, protesta koji se odvijaju od Grčke, preko Španije, pa sve do Wall Streeta, i Balkan ključa. Svega šest dana nakon samoubistva Mohameda Bouazizija u Sidi Bouzidu, četrdesetjednogodišnji elektro-inženjer Adrian Sobaru pokušao je da se ubije u Skupštini tokom govora rumunskog premijera skačući sa balkona, obučen u majicu na kojoj je pisalo – „Ubili ste budućnost naše dece! Prodali ste nas”.² Nije protestovao samo protiv ozbiljnih budžetskih rezova (plate u javnom sektoru smanjene su za četvrtinu, a porez na promet porastao je sa 19% na 24%), već posebno protiv sniženja socijalnih davanja roditeljima sa decom sa posebnim potrebama, kakav je i on sam bio. Od početka 2011, Rumunija je bila poprište velikih protesta protiv mera štednje i novog zakona o radu, što je odobrio MMF. U februaru je izbio sukob između vlade i opozicije, što je kao rezultat imalo troje mrtvih na ulicama Tirane. Krajem istog meseca, veliki protesti potresli su i Hr-

vatsku. Od tada, demonstranti su gotovo mesec dana izlazili na ulice Zagreba i drugih velikih gradova. Ovi protesti odjeknuli su diljem bivše Jugoslavije, a u toku 2011. demonstranti su isticali slične zahteve i parole u Srbiji (studenti i radnici) i Makedoniji (protiv policijske brutalnosti).

Navedeni događaji privukli su malo pažnje međunarodnih *mainstream* medija. Pa ipak, za Slavoj Žižeka događaji u Hrvatskoj predstavljaju naznake dugo očekivanog buđenja istočne Evrope i daju dobar primer onoga što će uskoro odigrati i u drugim zemljama.³ Šta se zaista zbiva na Balkanu? Ukoliko postoje uticaji arapskog proleća na tekuće proteste, gde se oni mogu očitovati? Možemo li, uprkos svim očiglednim razlikama, otkriti i neke zajedničke imenitelje? Šta se zaista „valja iza brega” svih ovih izliva besa, te kakva je priroda zahteva sa kojima oni istupaju?

Po našem mišljenju, ovi događaji ne mogu se u potpunosti razumeti ukoliko se u obzir ne uzme analiza dvadesetogodišnjeg eksperimentalnog političkog, društvenog i ekonomskog inženjeringa, zvanog tranzicija. Njene posledice danas nigde nisu tako bolno očigledne kao na postsocijalističkom Balkanu. Stanje

1 Srećko Horvat je filozof koji živi i radi u Zagrebu. Objavio je šest knjiga o radikalnoj teoriji i semiotici na hrvatskom jeziku. Trenutno je umetnički direktor (teorije) Subverzivnog filmskog festivala u Zagrebu. Igor Štiks je naučni saradnik postdoktorskih studija na Univerzitetu u Edinburgu. Objavio je brojne naučne članke o pitanju državljanstva i nacionalizmu na Balkanu. Autor je i dva romana prevedena na desetak evropskih jezika. Zajedno, Horvat i Štiks napisali su knjigu *Pravo na pobunu – uvod u anatomiju građanskog otpora* (Fraktura, Zagreb, 2010). Ovaj rad zasnovan je na dužem eseju koji će objaviti pariski izdavač Galaade u martu 2012.

2 Vidi televizijski izveštaj na: <http://vsv.bbc.co.uk/news/world-europe-12069724>

3 U intervjuu koji je uradio Srećko Horvat, objavljen u hrvatskom nedeljniku *Globus* 8. aprila 2011. Za referencu na engleskom jeziku vidi Žižekov razgovor „Ideja komunizma i njena aktuelnost”, Institut za humanističke nauke Birkbek, 23. mart 2011. Dostupno na <http://backdoorbroadcasting.net/2011/03/slavoj-zizek-masterclass-the-idea-of-communism-and-its-actuality/>

u regionu koji broji skoro šezdeset miliona ljudi omogućava nam da preispitamo teleološki narativ tranzicije, kao i političku i ekonomsku ideologiju u njenom temelju. U kolosalnim preobražajima koji imaju jednako gigantske društvene i ekonomske posledice, vodeća uloga rezervisana je za Evropsku uniju. Ovaj veliki poduhvat sa neokolonijalnim naznakama danas je u dubokoj krizi širom Balkana. Da bismo razumeli krizu i njene moguće učinke, treba da uzmemo u obzir široku paletu mehanizama koje koristi EU ne bi li pacifikovala, stabilizovala i uključila (ali ne nužno i u potpunosti integrisala) Balkan. Nigde EU nije u toj meri isprobavala svoju „moć transformacije“, često izazivajući neželjene rezultate. U ovoj analizi ponudićemo pregled *Balkanpolitik-e* Evropske unije. Slučaj Hrvatske ispostavlja se simptomatičnim, a česti protesti koji pogađaju ovu buduću, dvadesetosmu članicu EU ilustrativni su primer opšteg raspoloženja na postsocijalističkom Balkanu. No, nešto drugo takođe je vredno naše pažnje u ovom slučaju. U potpunosti nova, originalna i inventivna levica – bez pandana u istočnoj Evropi gde se levi pokret još uvek bori sa političkom anatemom bačenom na njega nakon 1989. – izbila je u prvi plan unutar ponekad haotičnih protesta, donoseći nove metode i snagu subverzivnim politikama našeg vremena.

DOBRODOŠLI U PUSTINJU TRANZICIJE!

Na početku protesta u Hrvatskoj, ministar unutrašnjih poslova Tomislav Karamarko nazvao je protestante „Indijancima“. Njegova ocena trebalo je da bude ponižavajuća za protestante, svodeći ih na šarenoliku paradu politički nevažnih činilaca. Ne samo da se ova omaška okrenula protiv samog ministra – demonstranti su prihvatili uvredu i pretvorili je u satirično oružje protiv vlade, tako da su mnogi kasnije govorili o „indijanskoj revoluciji“ – već je razotkrila suštinu istočnoevropskog, a posebno balkanskog „ćorsokaka“ danas.

Uprkos obećanju demokratije 1989, te konačnom pristizanju „kraja istorije“, postsocijalistički građani – ti „Indijanci divljeg Istoka“ – danas se uglavnom osećaju isključenim iz procesa odlučivanja: za većinu parlamentarnih izbora ispostavilo se da nisu ništa više od puke smene „Kurte Murtom“ unutar istovetne političke oligarhije koja ne pokazuje ozbiljne razlike u političkim programima i javnom govoru. Mnogi su izgubili posao (tokom „privatizacijskih“ kampanja) ili su se uslovi rada pogoršali i penzije smanjile; mnoge zajamčene socijalne povlastice (kao što su besplatno školstvo i zdravstvo) postepeno su nestale. Takođe, građani su visoko zaduženi i duguju novac inostranim bankama širom Balkana koje upravljaju celim finansijskim sektorom.⁴ Nakon niza rušilačkih ratova u bivšoj Jugoslaviji koji su odneli i do sto trideset hiljada života, „obećanje

demokratije“ nije ni po drugi put ispunjeno 2000. godine, nakon pada autoritarnih vlastodržaca Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana. Poslednja decenija donela je samo još jedan talas osiromašenja, ovog puta pod upravom „evrokompatibilnih“ elita spremnih da sprovedu dalje neoliberalne reforme predstavljene kao neophodan deo procesa pristupanja EU.

Rasturanje ostataka socijalističke države nakon 1989. legitimisano je zahtevima za smanjenjem sveprisutne (i na nekim mestima totalitarne) državne uprave „po kratkom postupku“. Ovaj proces obično dovodi do raspada postojećeg sistema socijalne zaštite, kao i privatizacije (koja se najčešće pretvara u pljačku društvene i državne imovine) ili potpune korupcije onoga što je ostalo od državnog aparata. Krajnji rezultat tog procesa predstavlja lanac onoga što danas nazivamo „slabim državama“. EU, zajedno sa nekoliko međunarodnih organizacija kao što su STO i MMF, dao je prednost neoliberalnoj paradigmati privatizacije, deregulacije i slobodnog tržišta unutar minimalne države. Za uzvrat, ove međunarodne institucije poslužile su kao spoljni izvor legitimacije lokalne političke elite angažovane na pljačkaškom projektu „isisavanja“ postojećih državnih resursa ili imovine građana. Kada je tranzicija išla ruku pod ruku sa ratom, ovo isisavanje društvenog i državnog bogatstva nailazilo je na slab otpor. Diskurs nacionalizma pomogao je lokalnim elitama da preusmere društveni ili državni kapital u privatne ruke – svoje sopstvene ili pak ruke onih lokalnih njima – dajući im tako veliki privredni, socijalni i politički prestiž po okončanju neprijateljstava. Kada se prašina konačno slegla, obični građani našli su se ne samo u opustošenoj zemlji, već i sa praznim džepovima i bez starog sistema socijalne zaštite.

Dovodeći u pitanje ukupnost komunističkog institucionalnog nasleđa, ponovo je otvoreno „nacionalno pitanje“ na opasan način, što je vidljivo u slučaju bivše Jugoslavije i nekih delova bivšeg Sovjetskog Saveza, kao što su Čečenija, Gruzija, Jermenija, Azerbejdžan i Moldavija. U praksi, to je predstavljalo transformaciju institucionalizovanih etnonacionalnih grupa u takmace čije su pljačkaške elite bile željne da ugrabe i kontrolišu koliko god resursa mogu, kako bi zauzele što bolje mesto unutar „tranzicione igre“. Priča o „etničkim sukobima“ – pokrenuta uključivanjem istočne Evrope u kapitalističku ekonomiju kojom dominira Zapad, a koja je stavila u pogon postojeće etnoteritorialne institucionalne aranžmane – tek treba da bude napisana. Do sada smo uglavnom čitali o posledicama, a nismo dovodili u pitanje na koji način lokalni politički preduzetnici vide vezu između njihovih etničkih grupa, teritorije i ekonomske eksploatacije i razmene sa Zapadom. Ako je etnopolitika postala jedini pouzdan izvor političke delatnosti i jedini mogući način privajanja ili preuzimanja moći, onda iznenađenje nije bilo to da je u multietničkoj sredini bivših socijalističkih federacija takozvani „međuetnički“ sukob bio neposredna posledica uprave te same političke elite.

⁴ Na primer, 75,3% u Srbiji, 90% u Hrvatskoj i do 95% u Bosni i Hercegovini. Vidi (u pripremi) Yoji Koyama, 'Impact of the Global Financial Crisis on the Western Balkan Countries: Focusing on Croatia' u: Rosefielde, S., Mizobata, S. i Kubonawa, M. (ur.), *Global Shock Wave*, 2011.

Proces pretvaranja bivših socijalističkih država u liberalne demokratije i privrede slobodnog tržišta (navodno su ova dva sijamski blizanci nove ere, premda tome sve više protivreči kineski jednopartijski kapitalizam) bio je nazvan „tranzicijom“, uvodeći u javni i politički diskurs nadribiblijske naznake pristupanja „zemlji izobilja“ nakon dugog ropstva. Iako su liberalno-demokratske prakse uvedene neposredno nakon 1989, zajedno sa pravilima slobodnog tržišta usvojenim već u ranim 90-im godinama, tranzicija se pretvorila u proces bez kraja i konca. Njene „raznolikosti“ proizvele su ogromnu količinu intelektualnog angažmana, od izveštavanja do brda naučnih proizvoda koji uključuju stotine doktorskih disertacija, novoosnovana odeljenja i akademske pozicije, ne bi li se nadzirala ova kolosalna promena. Pa čak i danas, dvadeset godina kasnije, čujemo kako je tranzicija nepotpuna. Izgleda da lutanju po pustopolju nema svršetka.

Uprkos retorici nepotpunosti (slično retorici nepotpune modernizacije u vezi sa Trećim svetom), primećujemo da slobodno tržište ipak suvereno vlada; postsocijalističke države istočne Evrope su u potpunosti pripojene kapitalističkom svetu, igrajući (u njemu) poluperiferne uloge. U praksi, to znači dostupnost jevtine i visoko obrazovane radne snage u blizini kapitalističkog jezgra i skoro potpunu ekonomsku zavisnost od tog jezgra i njegovih multinacionalnih banaka i preduzeća, kao i, u krajnjoj liniji, akumulaciju duga. Na političkoj strani, liberalno-demokratske procedure kao da formalno postoje. Uprkos tome, ideja nepotpune tranzicije još uvek preovlađuje medijima i akademskim diskursom, i političke elite je koriste da opravdaju još jedan talas privatizacije.⁵ Kao da se niko ne usuđuje da kaže da „tranzicija“ podrazumeva upravo priključenje tih država vrlo „grubom“ kapitalizmu (reč koju „tranzitoloz“ inače retko koriste). U tom kontekstu, tranzicija kao takva odavno se završila. Više ne postoji ništa prema čemu bi moglo da se „tranzitira“. Po našem mišljenju, dva glavna razloga stoje iza ove retorike nepotpune tranzicije: izbegavanje suočavanja sa posledicama tranzicije u njihovoj punoj meri, te očuvanje diskursa i odnosa dominacije spram bivših socijalističkih država. Stoga, jedna od osnovnih pretpostavki o večitoj tranziciji jeste „potreba“ za tutorstvom i nadzorom.

Posmatrači često ukazuju na još jedan tranzicioni fenomen, pojavu „komunističke nostalgije“. Politički sterilna nostalgija u duhu filma *Zbogom, Lenjine* često je praćena opštim simpatijama, dok ispitivanja javnog mnjenja – koja pokazuju da skoro 61% Rumuna misli da je život bio bolji pod Ceaușescuom – nailaze na

snažno neodobravanje, pa čak i razočarenje.⁶ Vatre ni liberali mogu da kažu kako je u pitanju „egipatski mesni lonac“: „robovi“ uvek osećaju nostalgiju prema svojim tiranima, umesto da budu srećni zato što su „slobodni“, uprkos činjenici da su u neposrednom domašaju „obećane zemlje“. Tumačenje „nostalgije“ kao „želje“ za magičnim povratkom na stari socijalistički režim – kao da je pa neko ponudio taj izbor! – znači izbegavanje pitanja koja kipte u pozadini ovih osećanja. Zašto se danas ljudi osećaju politički obespravljeno i ekonomski opljačkano i porobljeno? Zašto i kada su liberalne demokratije i kapitalistička ekonomija slobodnog tržišta pošle po zlu – zar zaista može drugačije? – i zašto ne idu nabolje? Budući da „komunistička nostalgija“ ne proizvodi nikakav politički pokret ili program, odgovor se nalazi u široko rasprostranjenom osećaju da nešto ne valja u novom sistemu i da ga treba menjati sledeći ideale koji su stajali iza velikodušne socijalne politike bivših komunističkih država. Slovenački sociolog Mitja Velikonja u svojoj studiji *Titostalgija*⁷ ukazuje na dve vrste komunističke nostalgije: *pasivnu*, orijentisanu ka negovanju simboličkog nasleđa starog sistema, i *aktivnu* nostalgiju, koja pokušava da kritički posmatra sadašnju stvarnost kroz prizmu nespornih komunističkih dostignuća u ekonomskoj i društvenoj emancipaciji masa u XX veku. Oni koji ne mogu ili odbijaju da priznaju ova osećanja guraju glavu u pesak i ne vide sve veće nezadovoljstvo i socijalne zahteve koji dovode u pitanje tranziciju – i kao proces reformi, i kao teleološko-ideološki konstrukt potčinjavanja.

BALKANPOLITIK EVROPSKE UNIJE I GETO ZAPADNOG BALKANA

Evropska unija je glavni protagonist istočne Evrope u tranziciji; u skladu sa svojom strategijom donetom u Kopenhagenu 1993, ona bi trebalo da obrazuje, *nadzire i kažnjava*,⁸ nudeći članstvo u EU kao nagradu na kraju trnovitog puta tranzicije, gde čeka, kako priča kaže, demokratska i ekonomska nadoknada. Međutim, realnost je uništila tu bajkovitu sliku: čak i kada je cilj konačno ostvaren, obećanje nije u potpunosti održano – sve, osim tri zemlje-članice „stare“ Evrope, odmah su uvele radna ograničenja na slobodan protok građana „nove“ Evrope, kršeći obećanje jednakosti svih evropskih građana. Umesto slobodnog protoka ljudi, uglavnom postoji slobodan protok kapitala. Štaviše, čak postoji potreba za daljim „monitoringom“ zemalja „istočnog Balkana“, čiji se građani (u pravnom smislu i evropski) često tretiraju kao građani trećeg reda, što se pokazalo

5 Hrvatski neoliberalni ekonomista i bivši ministar finansija Borislav Škegro je nedavno dao intervju za vodeći hrvatski nedeljnik *Globus* pod nazivom „Škegrov manifest nove privatizacije“, u kome tvrdi da Hrvatska treba da privatizuje svoja poslednja preostala „zajednička dobra“: vodu, šume i električnu energiju. On takođe opravdava svoju ulogu u prvom talasu privatizacije: „Privatizacija je vrlo teška operacija, pri kojoj vam ne može ostati uredno odijelo. Morate izaći s nekim flekama. Ali netko je to morao obaviti“.

6 Vidi Rosen Vasilev, 'The Tragic Failure of Post-Communism in Eastern Europe', objavljen na: <http://vvv.globalresearch.ca/index.php?kontekt=va&aid=23616>, 8. mart 2011.

7 Mitja Velikonja, *Titostalgija – A Study of Nostalgia for Josip Broz*, Mediawatch, Mirovni institut, Ljubljana, 2008, dostupna na: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/eng/Titostalgia.pdf> (srpski prevod: M. Velikonja, *Titoslagija*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2010).

8 Autori očigledno aludiraju na već klasično delo Michela Foucaulta *Nadzirati i kažnjavati: rađanje zatvora* (objavila Prosveta, Beograd, 1987) – *prim. prev.*

u slučaju Rumuna (od kojih su većina Romi) koji su nedavno kao ilegalni imigranti proterani iz Francuske. Nije postignuto ekonomsko blagostanje, niti je demokratija procvetala.

EU je bio najmoćniji politički i ekonomski faktor na postsocijalističkom Balkanu, čiji je politički pejzaž raznolik u meri u kojoj ni jedno drugo mesto u Evropi nije. Nigde kao na ovom poluostrvu nije *mission civilisatrice*⁹ toliko primetan. Iako je u potpunosti integrirala Sloveniju, Unija i dalje „nadmire“ Rumuniju i Bugarsku koje su žestoko kritikovane i sankcionisane (posebno Bugarska, koja je izgubila milione iz fondova EU), jer nisu u stanju da „uhvate korak“ (sa ostatkom EU). Četiri godine nakon integracije, te zemlje su teško pogođene privrednom krizom.¹⁰ EU ne samo da nadgleda zemlje-kandidate zapadnog Balkana („pregovori“ su samo eufemizam za jednosmernu komunikaciju koja nije ništa više od „prevedi-i-primeni“ *acquis communautaire*),¹¹ već održava dva protektorata (Bosnu i Kosovo). EU je razvila raznovrsne pristupe: disciplinovanje i kažnjavanje članica (Rumunija i Bugarska), bilateralne pregovore o članstvu (Hrvatska i Crna Gora), kažnjavanje i nagrađivanje (Srbija i Albanija), upravljanje (Bosna), *de facto* vladanje (Kosovo) i, na kraju, ignorisanje (Makedonija je blokirana u sporu oko imena sa Grčkom). Zajednički imenitelj ovih pristupa danas jeste – kriza.

Socijalna tama zavlada je nad takozvanim zapadnim Balkanom, još jednim geopolitičkim konstruktom skovanim u Briselu, sastavljenim od bivših jugoslovenskih republika, iz koga je izuzeta Slovenija, a pridodata Albanija. S druge strane, ovaj deo Balkana ima još složenije osobine: to nije samo postsocijalistički, već i postkonfliktni region koji još oseća posledice raspada SFRJ. U potpunosti je okružen članicama EU, nalazeći se u nekoj vrsti „geta“ oko koga je šengenski prsten polako raspoređen, gde Slovenija, Mađarska i Grčka patroliraju Tvrđavom,¹² igrajući ulogu za koju se, za sada neuspešno, uvežbavaju Rumunija i Bugarska. Šengensko proširenje – umesto proširenja EU – može se sagledati kao nastavak politike „suzbijanja sukoba“ iz 1990-ih, kada je glavni cilj bio sprečiti prelivanje rata u Jugoslaviji preko njenih bivših međunarodnih granica. U tom kontekstu – uprkos „minus Slovenija, plus Albanija“ pristupu koji prikrija činjenicu da je Slovenija još uvek duboko uključena u odnose sa „južnom braćom“ i da je Albanija prevashodno bliska sa svojim sunarodnicima na Kosovu – „Jugoslavija“ nije nestala

9 *Mission civilisatrice* (fr.) tj. „civilizacijska misija“, racionalno opravdanje kolonizacije „necivilizovanih“, danas vidljivo pre svega u ideologiji nepomirljivog sukoba civilizacija, tzv. *clash of civilizations* – prim. prev.

10 Vassilev, op. cit.

11 *Acquis communautaire* jedan je od najznačajnijih pravnih i političkih principa evropskih integracija. Predstavlja skup prava i obaveza koje sve države članice povezuje unutar Evropske unije – prim. prev.

12 Autori koriste popularnu sintagmu *Fortress Europe*, ovde skraćenu u jednu reč: Tvrđava – prim. prev.

kao geopolitički prostor. Osećaj jedinstva u regionu, uprkos sukobima, naveo je Tima Judaha da osmisli novi termin za ovaj prostor – „jugosfera“.¹³ Taj izraz se brzo raširio. Međutim, on nam ne govori mnogo o činjenici da „sfere“ nisu obrazovane samo svojim unutrašnjim centripetalnim silama, već – što je daleko važnije – i njihovim spoljnim granicama, ili izolacijom od drugih sfera.

Bezbednosni i stabilizacijski pristup još uvek je neprikosnoveni prioritet Evropske unije, iako se čini da je u dubokoj krizi. Tokom poslednjih pet godina videli smo još jednu podelu (Crna Gora napušta kratkotrajnu „Soluniju“, kako je unija sa Srbijom bila popularno zvana posle 2003.) i secesiju (Kosova od Srbije), što je dodatno razmrvilo „jugosferu“. Ovo usitnjavanje nije ograničeno na bivše administrativne granice između republika i autonomnih pokrajina Jugoslavije. Severnim delom Kosova oko grada Mitrovice, naseljenim srpskim stanovništvom, i dalje upravlja Srbija, a nove srpske enklave stvorene su diljem Kosova. Dejtonski sporazum u Bosni očuvao je međuetničke podele etnoteritorijalnim i konsocijacijskim dogovorom i stoga nije uspeo da preokrene politiku etničkog čišćenja. U Makedoniji, nakon sukoba 2001, Ohridski okvirni sporazum između albanskih pobunjenika i makedonske vlade (koji je sponzorirala EU) ustanovio je teritorijalne izmene na opštinskom nivou, dalje razdvajajući albansku i makedonsku zajednicu. Dakle, konsocijacijski i etnoteritorijalni pristup koji ima za cilj stabilizaciju – postignutu u kratkom roku zaustavljanjem nasilja – rađa dalje podele i nestabilnosti na srednje ili duže staze što je očevidno u slučaju Bosne i Kosova (samim tim nužno i Srbije), kao i Makedonije.

Za razliku od drugih regiona, EU je neposredno angažovana na Balkanu. Kosovo je *de facto* pod upravom EU, posredstvom svoje misije reda i zakona (Eulex), iako pet članica EU i dalje odbija da priznaju novu državu, ali učestvuje u misiji. Ovo otkriva neuspeh strategije za nezavisnost Kosova koju predvodi SAD, a sledi većina članica EU, strategije koja zemlju i njeno stanovništvo smešta u limb delimičnog priznanja, sprečavajući pristup bilo kojoj međunarodnoj organizaciji. Pored Bosne i Kosova, evropske snage pod vođstvom Italije intervenisale su u Albaniji 1997, vojska EU bila je prisutna i u Makedoniji, a mnoge članice EU bile su uključene u NATO bombardovanje tadašnje Savezne Republike Jugoslavije. Stoga, EU na Balkanu nije samo klub koji testira svoje kandidate. Ona je aktivan igrač u transformaciji regiona – politički, društveno i ekonomski. Naš pregled *Balkanpolitik*-e Evropske unije sada traži odgovor na pitanje zašto je politika stabilizacije i integracije doživela neuspeh?

IMPERIJA I BALKANSKA KRIZA

SAD uopšte, kao i EU (posebno na Balkanu), prikrija svoju dominaciju kroz „izgradnju države“, politiku

13 Tim Judah, 'Yugoslavia is dead, long live the Yugosphere', LSEE papers on South-East Europe, novembar 2009.

„izgradnje kapaciteta“ i lokalno „vlasništvo“. To je upravo ono što David Chandler naziva „Imperijom u poricanju“ (*Empire in denial*),¹⁴ nudeći ubedljivu argumentaciju o neokolonijalizmu koji se maskira kao državotvorni projekat. Dobar primer toga su Bosna i Kosovo već neko vreme, ali i Irak i Avganistan danas, i možda Libija ili neke druge zemlje Bliskog istoka sutra. Strategija stvaranja lokalnog vlasništva u praksi nije ništa drugo do sprovođenje spolja nametnute reforme, prebacujući odgovornost na lokalne elite. „Imperija u poricanju“ ne vlada neposredno, zbog visokih troškova i nepopularnosti ovog načina dominacije, već služeći se prijateljskim režimima koji preuzimaju odgovornost za izgradnju države ili integraciju države u Evropsku uniju.

Međutim, problemi nastaju kada izabrane lokalne elite izbegavaju saradnju u oblastima koje bi „sasekle granu na kojoj sedi“ njihova moć, jer pojačavaju institucionalnu nezavisnost, posebno pravosuđa i policije. Problem je dalje pogoršan ideološkom nemoći „Imperije u poricanju“ da dovede u pitanje ove izabrane vođe, iako su izbori sami izloženi različitim predizbornim i postizbornim nameštajkama lokalnih oligarhija. Sem toga, insistira se na kontinuiranom sprovođenju neoliberalnih reformi koje bi trebalo da preduzme ta ista „demokratski izabrana“, izuzetno korumpirana i duboko nedemokratska elita, koja na kraju jedina ima koristi od ovih reformi.

Türkes i Gökgöz ističu da glavna strategija Evropske komisije jeste upravo „neoliberalno restrukturiranje“, koji u praksi podriva demokratski razvoj kao zacrtani cilj EU delatnosti, i omogućava autoritarne prakse.¹⁵ Dakle, pretpostavljeni kauzalni odnos između neoliberalne ekonomske reforme i unapređenja demokratije ispostavlja se kao veoma problematičan. Ova dva ključna dela strategije EU prema zapadnom Balkanu, kako Türkes i Gökgöz podvlače, „ne hrane jedan drugog“. Umesto toga, tvrde oni, „zbiva se upravo suprotno“. Čini se da u postkonfliktnoj situaciji – koju odlikuju bliske veze između preduzeća, kriminalnih mreža, aparata državne bezbednosti i političkih elita – trenutna strategija EU podriva sopstveni zacrtani cilj, stabilizaciju i demokratizaciju regiona.

Problem je upravo to što neoliberalne reforme otvaraju više mogućnosti za korupciju i otimačinu lokalnih elita, kao što hrvatski slučaj u potpunosti pokazuje. Proces privatizacije –koji uključuje infrastrukturu kao što su telekomunikacije, velike industrije, prirodne resurse kao što su voda, medije, pa čak i javne službe (pored investicija stranih banaka ili razornih kreditnih linija), predstavlja samo jednu od „prilika“ koja narasta iz neoliberalnog restrukturiranja, što je prva faza uključivanja u sferu EU. Slučaj bivšeg hrvatskog premijera Ive Sanadera – koga je EU hvalila, a kome se trenutno

sudi u Hrvatskoj zbog optužbe za široko rasprostranjenu korupciju – rečit je primer kako lokalna elita može profitirati od procesa „restrukturiranja“.

RAST EVROSKEPTICIZMA

Konačni rezultat jeste međusobna delegitimizacija EU i političkih elita zemalja-kandidata ili nedavno primljenih članica. Lokalne političke elite, podržane od EU, delegitimisu EU kao celinu sprovođenjem nepopularnih neoliberalnih reformi, dok EU svojim pritiskom da se nastave ove reforme zauzvrat delegitimise te same lokalne političke elite koje očigledno profitiraju od tih reformi, odnosno celu političku strukturu koja ih drži na vlasti. Rezultat je nedavni porast evroskepticizma uopšte. On je došao kao iznenađenje za mnoge posmatrača, političke elite i EU funkcionere, jer je više od dve decenije članstvo u EU bio neprikosnoveni cilj skoro svih političkih snaga na Balkanu. Nedavna anketa pokazuje da se do 40% ljudi u Hrvatskoj protivi integraciji u EU, nasuprot 40% onih koji su za pridruživanje i 20% neopredeljenih, što je logična posledica dugotrajnog procesa pridruživanja koji je imao negativne ekonomske posledice.

Ovaj evroskepticizam nije, kako se očekuje, samo desničarska, nacionalistička reakcija na nadnacionalne integracije ili samo levičarska kritika upravljanja ovom integracijom i kritika EU kao mehanizma uopšte. To se mora shvatiti i kao odbacivanje teleološkog narativa tranzicije, zajedno sa idejom o EU kao „svetlom na kraju tunela“, ali i kao mentorom u ovoj „priči o sazrevanju“. Među onima nedavno integrisanim nalazimo očaj i dezorijentaciju; kada su navodno stigli „tamo“, otkrili su političku prazninu i duboke ekonomske nejednakosti svojstvene kapitalističkim društvima, s nedostatkom socijalne zaštite koja je konačno uništena tokom tog istog procesa pridruživanja. Ovo stvara dalje podele unutar EU, jer građani u bogatijim zemljama jezgra još uvek uživaju povlastice socijalne politike, premda su iste u opadanju. S obzirom na navedeno treba analizirati obnavljanje nacionalizma u zemljama kao što su Mađarska ili Poljska, gde je, štaviše, članstvo u EU nenamerno otvorilo „sporedni ulaz“ novom nacionalističkom talasu.¹⁶ Tamo gde je levičari dalje oduzet legitimitet, jedini mogući zaokret od *mainstream* politike izgleda da leži u pravcu desnice ili ekstremno desničarske ideologije, koja se posmatra kao „odbrana naroda“ od nadnacionalnih institucija i kao stvaralac političkog značenja i identiteta.

Na kraju, kako Türkes i Gökgöz kažu, ipak se čini da „strategija Evropske komisije [za Zapadni Balkan] nije ni potpuno isključenje, niti brza integracija.“¹⁷ Treba dodati da politička integracija ne znači – kao u slučajevima Rumunije i Bugarske, ali i nekih drugih istočnoevropskih zemalja – pripajanje jezgru. „Nova Evropa“ i balkanski kandidati koji treba da budu integrisani jesu

14 David Chandler, *Empire in Denial: The Politics of State-building*, Pluto press, London – Ann Arbor, 2006.

15 Mustafa Türkes i Göksu Gökgöz, 'The European Union's strategy towards the Western Balkans: Exclusion or Integration', *East European Politics and Societies* 20/4, 2006, str. 659-690.

16 Jon E. Cox i Peter Vermeersch, 'Backdoor nationalism', *European Journal of Sociology*, 50/2, 2010.

17 Op. cit. str. 659.

(i ostaće) periferija ili bolje rečeno, koristeći vokabular svetskog sistema, poluperiferija. Oni su ogroman izvor jeftine radne snage i resursa i mesta gde bi EU mogla zaštititi poslovanje svojom pravnom senkom (usvajanjem evropskih zakona i/ili potpisivanjem sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju). Stabilizacija regiona je zato prioritet, dok je ekonomska integracija postignuta (ili će tek biti postignuta) posredstvom neoliberalne restrukturacije, ali nju nužno ne prati, svakako ne istom brzinom, puna politička integracija.

ZIMA HRVATSKOG NEZADOVOLJSTVA

„Zagreb=Magreb“. To je u početku izgledalo kao puka igra rečima levo orijentisanih medija. Međutim, ubrzo nakon pada diktatora u Tunisu i Egiptu, „Facebook protest“ počeo je i u Hrvatskoj.¹⁸ Ne postoji jednostavna analogija sa „arapskim prolećem“ i bilo bi zaista pogrešno da pokušamo da je uspostavimo. No, iako je situacija drugačija na Balkanu, ona pokazuje određene sličnosti sa širim kontekstom Bliskog istoka, i plodno je tle za analizu koja pokušava razumeti trenutno nezadovoljstvo i pobune na samim granicama Zapada.

Hrvatska je prošla kroz niz transformacija od 1990, koje su uključivale brutalni rat, nacionalističke autoritacije 1990-ih, „evrokompatibilno“ ponašanje posttuđmanovske elite – nevoljne da u potpunosti počisti nered zaostao iz prethodne decenije – koje je konačno dovelo Hrvatsku na sam prag EU. Međutim, u kom stanju Hrvatska kuca na vrata EU? Od tri milijarde dolara inostranog duga koje je nasledila iz Jugoslavije, sada duguje četrdeset pet milijardi evra, što iznosi 97,8% BDP-a koji je smanjen u 2009. za 5,6%, a za dodatnih 1,5% u 2010.¹⁹ Od jedne od najprosperitetnijih i najrazvijenijih jugoslovenskih republika, ona praktično postaje zemlja bez ikakve industrije. Sumnjiva privatizacija 1990-ih – koju je omogućilo ratno stanje, kao i stalne neoliberalne reforme 2000-ih – stvorila je ogromne socijalne razlike i sadašnju stopu nezaposlenosti od 19%. U aprilu 2010, hrvatska vlada predložila je tzv. „program za ekonomski oporavak“, u suštini usvajajući mere štednje, smanjujući broj radnika u javnom sektoru za 5%, a budžet za njihova primanja za 10%. Takođe, najavljena je privatizacija velikih državnih preduzeća – kao što su elektrodistribucija, šume, vodovod i železnica – što je došlo kao „kec na jedanaest“ na već privatizovana uspešna državna preduzeća kao što su Hrvatski Telekom, čuveni proizvođač farmaceutike *Pliva* i naftna kompanija *Ina*. Turistički raj nadaleko čuvenog primorja prikriva uništavanje jedne od najnaprednijih industrija brodogradnje, četvrte naj-

jače u Evropi, koja je posedovala oko 1,5% svetskog tržišta. Ona zapošljava dvanaest hiljada radnika, a još oko trideset pet hiljada radnih mesta u neposrednoj vezi sa tom industrijom.²⁰ EU je prisilila Hrvatsku da zaustavi državne subvencije za brodogradilišta, što će nedvosmisleno značiti veliko smanjenje jednog od najuspešnijih delova hrvatske industrije, ako ne i potpuno zatvaranje.

Sve kontradiktornosti kapitalističkog jezgra – kao što su finansijski šokovi, neobuzdani konzumerizam, dominacija velikih medijskih kuća, politika kojom dominira elita, demokratski deficit ili komercijalizacija javnih službi – vidljive su zajedno sa svim političkim, socijalnim i ekonomskim problemima postsocijalističke, postkonfliktne poluperiferije obrazovane nakon raspada prethodne države. Hrvatska je u potpunosti zavisna u tekućim finansijskim (kao što je navedeno ranije, strane banke poseduju 90% ovog sektora), ekonomskim (strani kapital prevladava u svim privrednim delatnostima) i vojnim pitanjima (Hrvatska se 2008. pridružila NATO-u). Neoliberalna hegemonija ide ruku pod ruku sa konzervativnim nacionalizmom koji se praktično pretvorio u grešni savez državnih struktura, velikog biznisa i mafije. Do nedavno, niko to nije dovodio u pitanje, a onda su zimus i letos protestanti ispunili ulice, kao da je bliskoistočni eho naišao na istinski prijemčive uši s druge strane Mediterana.

PROLEĆE NOVE LEVICE?

Sve je počelo kao „Facebook pokret“ koji okuplja mlade, politički zbunjene generacije, nezadovoljne novom politikom vlade. Zatim, 26. februara 2011, na dan koji se može posmatrati kao polazna tačka, organizovan je na središnjem trgu u Zagrebu protest ratnih veterana i desničarskih grupa koji se suprotstavljaju izručenju i suđenju bivšim hrvatskim vojnicima u Srbiji. On se završio nasilnim sukobom gomile (uglavnom fudbalskih) huligana i policije. Međutim, samo dva dana kasnije videli smo rađanje drugačijeg protesta. „Facebook protest“ artikulisao je jasnije razloge za nezadovoljstvo, a to su nepodnošljiva socijalna situacija i nedostatak poverenja u institucije i politički sistem koji obilato uzgaja korupciju i produbljuje socijalne nejednakosti. Nezavisni protesti koji su ujedinili grupe različitih političkih usmerenja veliko su iznenađenje sami po sebi. Bilo je još veće iznenađenje videti transparente koji osuđuju Evropsku uniju i kapitalizam kao takav, dovode u pitanje višepartijski sistem i – idući korak dalje – zahtevaju neposrednu demokratiju.

Neočekivana pojava onoga što bismo mogli nazvati novom, organizovanom i zaista originalnom levicom u Hrvatskoj, aktivno uključenom u aktuelni protestni pokret (kojeg je čak i oblikovala) mora se pratiti unazad, sve do 2009. Tada nezavisni studentski pokret pruža jak otpor privatizaciji i komercijalizaciji visokog obrazovanja. U nekoj vrsti hegelovske „konkretno univerzalnosti“, njihov protest protiv neoliberalnih re-

18 Toni Prug, 'Croatia protests show failure of political promise', *The Guardian*, 2. april 2011. Dostupno na: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/apr/02/croatia-protests-economic-slump>

19 Za analizu hrvatske privredne situacije vidi Hermine Vidovic, 'Croatia: Difficult to come out of the crisis', u: Peter Havlik and al. *Recovery – in low gear across tough terrain*, "Current Analyses and Forecasts 7, Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche", februar 2011, str. 77.

20 Vidi Koyama, op. cit.

formi u oblasti obrazovanja pretvorio se verovatno u prvu snažnu političku opoziciju, ne samo vladi, već i političkom i društvenom režimu uopšte. Tokom trideset pet dana u proleće i dve nedelje na jesen te godine više od dvadeset univerziteta širom Hrvatske okupirali su studenti i *de facto* njima upravljali.²¹ Samo po sebi, ništa novo pod suncem – moglo bi se reći, ali način na koji su okupirali i vodili univerzitete zaslužuje našu pažnju zarad originalnosti postignute u mnogo širem kontekstu nego što je Balkan ili istočna Evropa.

Studenti su uspostavili plenarne skupštine – tzv. „plenuma“ – koji nisu uključivali samo studente, već su svi građani pozvani da raspravljaju o pitanjima od javnog značaja, kao što su obrazovanje i, pored toga, da odluče o toku buntovnih delatnosti. Najaktivniji plenum na Filozofskom fakultetu u Zagrebu svake večeri okupljao je do hiljadu pojedinaca koji su raspravljali o toku daljih akcija.²² Ovaj događaj ustanovio je pokret za neposrednu demokratiju kao neophodan korektiv izborne demokratije i partokratije i, eventualno, kao pravu alternativu postojećem sistemu. Nova hrvatska levica, čije su se ideje brzo proširile diljem postjugoslovenskog prostora, ne vidi neposrednu demokratiju kao demokratiju ograničenu na referendumsku praksu, već kao sredstvo političke organizacije ljudi od lokalnih komuna sve do državnog nivoa. Dokaz da to nije bila samo ideja marginalnih grupa došao je vrlo brzo nakon studentskih „okupacija“. Između 2009. i 2011, Hrvatska je bila svedokom širokog pokreta (pod nazivom „Pravo na grad“) za očuvanje urbanog prostora u centru Zagreba koji je gradska vlada prodala velikim investitorima.²³ Usledio je i talas štrajkova radnika koji uključuje tekstilnu industriju, brodogradilišta kao i proteste poljoprivrednika. Neke od tih kolektivnih akcija koriste obrazac „plenuma“, razrađen na univerzitetima, ili neku vrstu neposredne demokratske aktivnosti na veliko iznenađenje političkih elita i *mainstream* medija.

OVO NIJE (JOŠ JEDNA) „OBOJENA“ REVOLUCIJA!

Iako je nova levica odigrala ključnu ulogu u promeni prirode aktuelnih protesta, oni se nisu preobrazili u

21 Opširno smo pisali o studentsoj i građanskoj pobuni koja je uključivala okupacija univerziteta, ali i odbranu javnih prostora u Zagrebu u knjizi *Pravo na pobunu – uvod u anatomiju građanskog otpora* (vidi fusnotu 1). Za pregled studentskog pokreta vidi Mate Kapović, 'Two years of struggle for free education and the development of a new student movement in Croatia', *Slobodni Filozofski*, objavljeno na <http://slobodnifilozofski.org/?p=2216>, 4. januara 2011.

22 Za detaljan pregled studentskih akcija vidi *Blokadna kuharica ili kako je izgledala blokada Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, dostupna na: <http://anarhizam.hr/downloads/blokadna%20kuharica.pdf>

23 Početkom aprila, još jedna velika protestna akcija organizovana je u trenutku otvaranja spornog komercijalnog centra, koja se završava intervencijom policije i hapšenjem aktivista. Više informacija na: http://news.iafoo.com/nphotos/slideshow/photo/110407/ids_photos_vl/r856133180.jpg/

nedvosmisleno levičarske demonstracije, već u pravi narodni pokret: u februaru, martu i aprilu ove godine oko deset hiljada ljudi okupljalo se svako drugo veče u Zagrebu, kao i oko nekoliko hiljada u drugim gradovima.²⁴ Pored retoričkog preokreta (snažan antikapitalistički diskurs nezabeležen u nezavisnoj Hrvatskoj i drugde na Balkanu), ključna tačka je odbacivanje ideje lidera i liderstva, koja je dala građanima priliku da sami odluče o pravcu i obliku protesta. „Indijanska revolucija“, ranije svedena na gradske trgove, uskoro se pretvorila u dug marš kroz Zagreb. To je bio jasan primer kako „dati prostori građanstva“,²⁵ koje kao takve određuju državne strukture i policija kako bi ograničile izraze nezadovoljstva, bivaju zamenjeni „stvorenim prostorima građanstva“, koji nastaju kada građani sami stvaraju nove oblike i mesta svojih subverzivnih akcija dovodeći u pitanje legalnost u ime legitimnosti njihovih zahteva. To više nisu bili klasični, statični protesti, i za razliku od poznatih beogradskih šetnji 1996/97, u Zagrebu nisu bili usmereni samo na vladu kao takvu, ili na vladajuće stranke i njihove gazde. Oni su sadržali snažnu antisistemsku kritiku, što je vidljivo u činjenici da su demonstranti redovno „posećivali“ ključne političke, socijalne i privredne tačke savremene Hrvatske (političke partije, banke, vladine kancelarije, sindikate, privatizacione fondove, TV i medije itd). Spaljene su zastave vladajuće konzervativne Hrvatske demokratske zajednice, Socijaldemokratske partije (jer se ne suprotstavljaju neoliberalnim reformama), pa čak i EU (jer je saučesnica u nedelima domaće elite). Protestanti „posetama“ rezidencija političara vladajuće partije ukazuju da njihovo novostečeno bogatstvo nije ništa drugo nego ozakonjena pljačka.

U tome se sastoji *novum* ovog protesta. Nije reč o još jednoj „obojenoj revoluciji“ kojom se obično toliko oduševljavaju zapadni mediji i akademska zajednica (ali ih ne zanima zašto „talasi demokratizacije“ često zamenjuju jednog samodržca drugim, spremnijim za saradnju). Obojene revolucije pod pokroviteljstvom SAD nikada ne dovode u pitanje politički ili privredni sistem kao takav, već odgovaraju na stvarnu potrebu ovih društava da se oslobode autoritarne i korumpirane elite, uglavnom nastale tokom 1990-ih. Hrvatski primer pokazuje da po prvi put nemamo (samo) anti-vladinu retoriku kao takvu, već istinsko antirežimsko osećanje. Samoorganizovani građani, iako haotično, doveli su tokom zime i proleća 2011. u pitanje ne samo državu, već i ceo aparat na kome se zasniva trenutna oligarhija. Nije potrebna boja kako bi se označila ova vrsta pokreta koji očigledno ne može da se nada bilo kakvoj spoljnoj pomoći ili izveštavanju međunarodnih medija. Možete učiniti jedino ono što oni kojima je sve oduzeto mogu da urade: marširati kroz sopstvene gra-

24 Na globalni dan protesta 15. oktobra 2011. do deset hiljada ljudi je protestovalo na glavnom trgu u Zagrebu, gde je čak održan i prvi „narodni plenum“, iako nije uspela stalnija okupacija prostora.

25 Vidi Faranak Miraftab, 'Invented and Invited Spaces of Participation: Neoliberal Citizenship and Feminists Expanded Notion of Politics', *Wagadu* 1, leto 2004.

dove, dajući na znanje da bi osnovne pretpostavke režima – koje niko nije preispitivao tokom poslednje dve decenije – mogle popustiti pod težinom sopstvenih kontradikcija i učinaka kakav je, na primer, porast siromaštva. Pojava i priroda aktuelnih hrvatskih protesta poziva nas da ponovo promislamo kategorije korišćene kako bi se objasnile društvene, političke i privredne okolnosti na Balkanu i drugde u postsocijalističkim zemljama istočne Evrope.

ZAVRŠNE OPASKE: NOVA ZORA SVIĆE NA BALKANU?

U ovoj analizi pokušali smo pokazati kako je sam koncept tranzicije, kao ideološki konstrukt, zasnovan na narativu integracije bivše socijalističke Evrope u zapadno jezgro, narativu koji zapravo prikriva gigantski neokolonijalni preobražaj ovog regiona u zavisnu periferiju. Dodatak tome, u vidu koncepta „slabe države“ ili „propale države“, na primer, prikriva činjenicu da to nisu anomalije tranzicije, već jedan od njenih glavnih proizvoda. Poznati problem korupcije predstavlja zagonetku za posmatrače i naučnike, što dovodi do toga da mnogi zaključe da raširena korupcija mora biti u vezi sa kulturom ili istorijskim okolnostima „Istoka“, pošto se liberalni sistem kao takav ne dovodi u pitanje. Međutim, izgleda da je korupcija u stvarnosti neposredna posledica neoliberalnog „osvajanja“ istočne Evrope, i, štaviše, ponašanje rašireno uzduž i popreko EU. Da bismo razumeli postkomunističke, vežite poteškoće tranzicije, a posebno aktuelnu političku i privrednu situaciju na Balkanu, moramo ići dalje od analize države, njenih neuspeha i slabosti, i baviti se konceptom režima posmatranog kao konglomerat koji grupiše političke elite, sa njima umrežena preduzeća i zapadne saradnike, slugerajske medijske firme, NVO koje promovisu sveto dvojstvo izborne demokratije i neoliberalne privrede, organizovani kriminal tesno povezan sa političkim i privrednim elitama, pljačkaške banke u stranom vlasništvu i, konačno, korumpirano sudstvo i kontrolisane sindikate. Ostali „ideološki aparati“ režima tu takođe imaju svoje mesto, pomažući da se „zabetoniraju“ rezultati velike neoliberalne transformacije.

I ovde leži najmanji zajednički imenitelj između Balkana i arapskog proleća: svi ovi protestni pokreti, uprkos jasnim razlikama, duboko su antirežimski. Pobuna protiv postsocijalističkih režima je daleko teža jer oni često nemaju jedno lice, diktatora, vladajuću porodicu ili plemstvo i ne odlikuje ih otvorena opresija i cenzura. Pa ipak, bes im je sličan. Logično pitanje je, dakle, sledeće: da li je ovim protestima najavljen nov osvit u istočnoj Evropi, a naročito u balkanskoj politici, kako Žižek veruje? Foucaultova persijska avantura nam govori koliko je teško predvideti budućnost narodnih pokreta i ustanaka.²⁶ Ne morate poznavati istoriju Balkana da biste znali da mogućnost obnavljanja

radikalnih nacionalističkih politika nije neosnovana. Ali, s druge strane, odbaciti nov narodni pokret, jer je raznolik i sadrži u sebi raznovrsne razvojne mogućnosti ne znači samo napustiti ideju „volje naroda“,²⁷ već držati se stare maštarije o „sazrevanju“ tačnog trenutka revolucije. „Arapski“ primer, uprkos mogućnosti pakta vojske i islamista u Tunisu i Egiptu (te još uvijek neizvesnoj situaciji u Libiji, koja bi se mogla pretvoriti u zapadni protektorat po uzoru na Irak) pokazuje da situacija ostaje otvorena i nakon što ljudi zadaju značajan, ali ne i konačan udarac režimu. Primer Hrvatske pokazuje kako se situacija započeta desničarskim elementima može pretvoriti u svoju suprotnost, te se može pripojiti novonastalim, maštovitim progresivnim snagama. Ona takođe pokazuje da nova generacija ulazi u politiku preko neposredne demokratske akcije i ulice, a ne političkim tokovima izborne demokratije i stranačke politike. Nova levica koju smo otkrili u ovom pokretu odvojena je od prošlosti državnog socijalizma, kao i od tradicionalnih socijaldemokratskih partija. Ponekad, na neočekivanim mestima, kao što su Bliski istok ili Hrvatska, možemo videti iznenadnu eksploziju do tada neviđene radikalnosti i progresivnosti od koje mnogi na Zapadu, udobno naviknuti na strukture liberalne „opresivne tolerancije“, mogu da nauče mnogo o oblicima i metodama subverzivne politike u XXI veku.

Preveo s engleskog Dušan Maljković

Prevod autorizovali Srećko Horvat i Igor Štiks, čijom je ljubaznošću tekst ustupljen na objavljivanje.

Redaktura: Miloš Jadžić

ROSA LUXEMBURG STIFTUNG

Gospodar Jevremova 47/11,
11000 Belgrade, Serbia
Tel: +381 11 334 65 49, 328 30 71
Fax +381 11 334 64 25
info@rosalux.rs · www.rosalux.rs
Pib: 106427900

Stavovi izneti u ovom tekstu su stavovi autora ili autorke i ne moraju nužno da se poklapaju sa stavovima Rosa Luxemburg Stiftung-a.

²⁶ Autori misle na političku podršku koju je Foucault uputio iranskoj islamskoj revoluciji 1979. godine – *prim. prev.*

²⁷ Vidi Peter Hallward, 'The will of the people: notes towards a dialectical voluntarism', *Radical Philosophy* 155, maj/jun 2009.